

PERJUANGAN DAN PEMIKIRAN POLITIK DR. BURHANUDDIN AL-HELMI

KAMARUDIN JAFFAR

Universiti Kebangsaan Malaysia

SINOPSIS

Dr. Burhanuddin al-Helmi was involved in Malayan (later Malaysian) politics for almost thirty years, i.e. from the early 1930s until the end of the 1960s. During this period he was a member of the KMM (Kesatuan Melayu Muda or Union of Malay Youth), the leader of KRIS (Kesatuan Rakyat Indonesia Semenanjung or Union of Peninsular Indonesians), PKMM (Partai Kebangsaan Melayu Malaya or Malay Nationalist Party) and PUTERA-AMCJA, the founder of Partai Rakyat, and finally the leader of PAS (Partai Islam Se Malaysia or Islamic Party of Malaysia). Based on his writings and speeches since 1946 and a short biography, this article attempts to highlight three major themes of Dr. Burhanuddin's political thinking and activity, namely: national independence, Malay nationality and Islam.

SINOPSIS

Dr. Burhanuddin al-Helmi berkecimpung di dalam politik negara ini selama lebih kurang tiga puluh tahun, iaitu dari tahun-tahun 1930an hingga penghujung tahun-tahun 1960an. Di dalam jangkamasa yang agak panjang ini beliau telah menganggotai KMM (Kesatuan Melayu Muda), memimpin KRIS (Kesatuan Rakyat Indonesia Semenanjung), PKMM (Partai Kebangsaan Melayu Malaya) dan PUTERA-AMCJA, menganjurkan penubuhan Partai Rakyat dan akhirnya memimpin PAS. Dengan mengkaji tulisan-tulisan dan pidato-pidatonya semenjak 1946 serta riwayat hidup beliau, makalah ini mengutarakan bahawa tiga ciri utama pemikiran dan perjuangan politik beliau ialah: kemerdekaan, kebangsaan Melayu dan Islam.

Pada 12 Ogos 1945, Dr. Burhanuddin al-Helmi dan Ibrahim Yaacob, sebagai pemimpin-pemimpin KRIS (Kesatuan Rakyat Indonesia Semenanjung), iaitu badan yang ditubuhkan dengan sokongan dari pemerintah tentera Jepun di Tanah Melayu untuk mengambil alih pemerintahan Tanah Melayu selepas mereka menarik diri, telah bertemu dengan Sukarno dan Mohd Hatta di lapangan terbang Taiping. Pemimpin-pemimpin KRIS dan pemimpin-pemimpin politik Indonesia yang sedang dalam perjalanan pulang dari pertemuan mereka dengan pemerintah Jepun di Markas Asia Tenggara di Saigon itu telah bersetuju

pada hari itu bahawa Tanah Melayu akan bersama-sama dengan Indonesia mengisytiharkan kemerdekaan pada 17 Ogos, 1945. Tetapi, pada 14 Ogos, 1945, pemerintah Jepun di Tokyo mengumumkan bahawa mereka telah menyerah kalah kepada kuasa-kuasa Berikat. Oleh itu walaupun Sukarno meneruskan rancangan mereka mengisytiharkan kemerdekaan Indonesia pada 17 Ogos, 1945, Dr. Burhanuddin tidak dapat berbuat demikian untuk Tanah Melayu kerana kumpulan-kumpulan yang menentang Jepun telah pun menguasai keadaan.

Walaupun bagaimanapun tidaklah mustahil untuk diramalkan bahawa jika Dr. Burhanuddin dan KRIS telah berjaya menguasai keadaan di Tanah Melayu ini seperti Sukarno di Indonesia pada bulan Ogos 1945 itu maka sudah tentu kedudukan Dr. Burhanuddin dalam politik Tanah Melayu seterusnya akan menjadi amat tinggi dan mustahak sekali. Dan jika ini telah benar-benar berlaku maka Dr. Burhanuddin akan menjadi tajuk penyelidikan dan penulisan akademik yang penting sekurang-kurangnya di dalam usaha memahami politik Tanah Melayu dan Malaysia.

I

Tetapi sungguhpun Dr. Burhanuddin tidak berjaya sepenuhnya di dalam bidang politik minat akademik terhadap tokoh ini tidak seharusnya ikut berkurangan. Ini penting kerana beberapa sebab. Pertama ialah kerana penglibatan Dr. Burhanuddin di dalam pergerakan-pergerakan politik di negara ini. Satu kajian riwayat hidup tokoh ini dengan menumpukan kepada keadaan-keadaan dan sebab-sebab beliau menganggotai KMM (Kesatuan Melayu Muda), menjadi pemimpin KRIS, menjadi Yang di Pertua PKMM (Partai Kebangsaan Melayu Malaya), menjadi Pengerusi PUTERA — AMCJA (Pusat Tenaga Rakyat - All-Malaya Council for Joint Action), menjadi penganjur Partai Rakyat dan menjadi Yang di Pertua PAS, adalah satu usaha akademik yang penting.

Keduanya, satu kajian tentang aktiviti-aktiviti politik Dr. Burhanuddin ini mungkin akan menambah kepada pendapat-pendapat yang ada sekarang tentang pergerakan nasionalisme Melayu. Prof. Roff, misalnya, menumpukan kepada tiga golongan elit Melayu yang cuba menggerakkan semangat nasionalisme Melayu di dalam separuh pertama abad ini. Secara khususnya Roff menyebut:

Di antara tahun 1934 dengan tahun 1941 tiga percubaan telah dijalankan oleh orang-orang Melayu untuk melahirkan pertubuhan-pertubuhan yang meliputi seluruh Malaya secara besar-besaran supaya boleh mempersiapkan orang-orang Melayu sebagai suatu bangsa menguruskan hal ehwal mereka sendiri dalam dunia moden ini. Tiap-tiap satu pertubuhan itu, atau tiap-tiap jenisnya, ada hubungannya dengan salah satu dari tiga golongan atasan baru yang “berlumba-lumba” antara satu sama lain ... iaitu pembaru-pembaru agama yang berpelajaran Arab, intelek radikal yang berpelajaran Melayu, dan pentadbir-pentadbir berpelajaran Inggeris yang diterima terutamanya dari kalangan kelas pemerintah yang tradisional (Roff 1967 : 268).

Dalam lain-lain perkataan Roff melihat satu hubungan yang amat rapat di antara jenis sistem pelajaran yang menghasilkan pemimpin-pemimpin sesuatu daripada tiga golongan itu. Selanjutnya di dalam perbincagannya, Roff menyebut Sahabat Pena yang ditubuhkan pada 1934 sebagai contoh pertubuhan yang dilancarkan dan dipimpin oleh golongan 'pembaru' (atau reformis atau Islah) yang berpendidikan Arab-Islam, Kesatuan Melayu Muda yang ditubuhkan pada 1938 sebagai pertubuhan 'kiri' yang ditubuhkan oleh golongan yang berpendidikan Melayu, dan Persatuan-persatuan Melayu dikebanyakan negeri-negeri sebagai badan yang ditubuhkan oleh golongan aristokrat Melayu yang berpendidikan Inggeris.

Kaitan rapat di antara sistem pendidikan dengan keanggotaan pergerakan ini jelas dilihat apabila membicarakan Sheikh Tahir Jalaluddin, Ibrahim Yaakob dan Dato Onn Jaafar. Tetapi apabila dibicara secara khusus tentang Dr. Burhanuddin, teori Roff ini nyata kurang dapat dipakai. Ini adalah kerana sikap dan kegiatan politik Dr. Burhanuddin melibatkan kedua-dua 'jurusan' nasionalisme Melayu iaitu Islam dan 'kiri'.

Dan ini membawa kita kepada sebab yang ketiga kenapa kajian tentang Dr. Burhanuddin penting, iaitu kerana ianya mungkin akan menunjukkan bahawa pecahan di antara jurusan-jurusan 'kanan', Islam dan 'kiri' di dalam pergerakan nasionalisme Melayu pada bahagian-bahagian awal dan pertengahan abad ini tidaklah begitu tepat. Penglibatan Dr. Burhanuddin di dalam gerakan-gerakan politik 'kiri' dan Islam sebelum, semasa dan selepas Perang Dunia II menunjukkan kemungkinan terdapatnya persamaan-persamaan penting di antara kedua-dua golongan tersebut.

Akhirnya, sebarang kajian tentang tulisan-tulisan dan ucapan-ucapan tokoh-tokoh sejarah dan politik negara ini amatlah berguna di dalam memahami sikap dan falsafah mereka terhadap masyarakat mereka dan masyarakat luar. Kajian seperti ini tentunya akan dapat membantu memahami pergolakan sejarah dan politik silam dan juga politik sekarang. Politik perkauman di Malaysia hari ini, misalnya, lebih mudah difahami jika kita mengetahui bagaimanakah keadaannya semasa politik perkauman ini mula mempengaruhi politik negara ini beberapa dekad sebelum merdeka. Dalam hal ini Dr. Burhanuddin adalah 'bahan' yang agak senang dikaji kerana beliau telah menulis beberapa buku (atau jika beliau tidak menulis sendiri, ucapan-ucapannya disusun dan dibukukan oleh pembantu-pembantu beliau). Malah adalah merupakan satu fakta yang jarang tercatat bahawa Dr. Burhanuddinlah salah seorang tokoh politik negara ini yang paling banyak menulis buku.

II

Burhanuddin dilahirkan di Changkat Tualang, Kota Bahru, Perak, pada 29 Ogos, 1911. ¹ Bapanya, Hj. Muhammad Noor, seorang alim (dan juga ahli tasawuf), adalah seorang petani, dan dikatakan berketurunan daripada keluarga bangsawan di Sumatra. Emaknya, Sharifah Zahrah, adalah daripada keluarga yang ternama di kampung itu.

Burhanuddin menerima pendidikan awal di Sekolah Melayu di

Behrang Ulu dan kemudian di Bakap sehingga darjah tiga. Selepas itu dia menyambung persekolahannya di Kota Bahru (Perak) bila mana dia mula-mula sekali menceburkan diri ke dalam bidang penulisan dengan menerbitkan sejenis akhbar mingguan bernama **Berita Minggu** yang menyiarkan berita-berita di dalam dan di sekitar kampungnya.

Pada tahun 1924, setelah tamat sekolah Melayu, Burhanuddin dihantar pula ke Padang Panjang, Sumatra, untuk pendidikan agama Islam. Selama dua tahun di sini dia dikatakan dididik dan dipengaruhi oleh guru-guru dan ajaran-ajaran Kaum Muda. Apabila dia kembali, bapanya menghantarnya pula ke sebuah Sekolah Pondok di Pulau Pisang, Jitra, Kedah. Tetapi Burhanuddin tidak tinggal lama di sini kerana dia mendapati yang kaedah-kaedah mengajar, guru-guru dan sukatan pelajaran di Sekolah Pondok ini sama ada terlalu rendah atau tidak sesuai dengannya. Oleh itu pada tahun 1927 bapanya memasukkannya pula ke Madrasah al-Mashor al-Islamiah di Kepala Batas, Pulau Pinang. Dalam masanya yang singkat di sini, Burhanuddin telah berjaya menguasai bahasa Arab.

Kemudian, dalam tahun 1928, Burhanuddin pergi ke India untuk mengembara dan juga menuntut ilmu. Di antara pengalaman-pengalamannya di sana ialah dia mengikuti pergerakan Mahatma Ghandi dan juga berkenalan dengan Mohd. Ali Jinnah dan Pandit Nehru dan pemimpin-pemimpin kemerdekaan India yang lain. Di samping itu Burhanuddin juga sempat melawat Palestin di mana dia telah menyertai gerakan Arab dan menentang Pengisytiharan Balfour oleh kerajaan British. Kegiatannya ini menyebabkan dia ditahan untuk beberapa bulan oleh pemerintahan British. Dalam bidang ilmu pula, Burhanuddin berjaya memperolehi kepakaran di dalam bidang yang amat diminatinya iaitu bidang perubatan homeopathy. Ijazah di dalam bidang perubatan homeopathy ini diperolehinya daripada Ismaeliah Medical College, New Delhi.² Burhanuddin juga pernah disebutkan sebagai telah menuntut di Aligarh Muslim University (lihat Saliha 1972:9 dan Abdullah Hussain 1969).

Sekembalinya dari seberang laut, pada tahun 1935 Dr. Burhanuddin bekerja sebagai guru bahasa Arab di Sekolah Arab Al-Juned, Singapura. Beliau juga aktif di dalam pergerakan-pergerakan Islam di Pulau itu. Pada tahun 1937 beliau menerbitkan sebuah majalah bernama **Taman Bahagia**. Majalah ini nyata sekali dianggap merbahaya oleh pemerintah British sebab "satu jam sesudah nombor pertama majalah ini diedarkan, iapun ditangkap dan ditahan" (Abdullah Hussain 1969)³. Selepas itu Dr. Burhanuddin membuka klinik homeopathy di Singapura dan di Johor Bahru dengan bantuan seorang doktor India bernama Dr. Rajah (Rashidah Ismail 1969).

Pada tahun 1939 beliau telah diperkenalkan kepada Kesatuan Melayu Muda (KMM) oleh Mustapha Hussain iaitu salah seorang pemimpin KMM. Tetapi nampaknya Dr. Burhanuddin tidaklah bergerak aktif di dalam KMM ini kerana apabila pemimpin-pemimpin KMM seperti Ibrahim Yaacob, Ishak Hj. Mohammad, Ahmad Boestamam, Sutan Djenain, dan lain-lain lagi ditangkap oleh pemerintah British pada tahun 1940, iaitu menjelang Perang Dunia II, beliau tidak dianggap begitu

merbahaya kepada British hingga perlu ditangkap (lihat Funston 1973:189 dan Soenarno 1960).⁴

Semasa pendudukan Jepun Dr. Burhanuddin telah diberikan salah satu jawatan tertinggi bagi seorang Melayu iaitu sebagai Penasihat Adat Istiadat dan Kebudayaan Melayu (**Advisor on Malay Customs and Culture**) dan berpejabat di Markas Pentadbiran Tentera Jepun di Taiping. Beliau menggunakan jawatan ini, seperti juga pemimpin-pemimpin KMM yang lain yang diberi jawatan oleh pemerintah Jepun, untuk menyediakan pembebasan Tanah Melayu daripada sebarang bentuk penjajahan. Beliau telah menganjurkan dua kongres Islam (Funston 1973:189). Beliau juga mengambil peluang daripada jawatannya ini untuk mendampingi, melindungi dan membantu Maahad Il-Ihya Assyariff, iaitu sebuah pusat pendidikan Islam yang terkemuka dari segi sosial dan politik, di Gunung Semanggol, Taiping.⁵ Dan pada bulan Julai 1945 Ibrahim Yaacob, Dr. Burhanuddin, Onan Siradj dan beberapa pemimpin-pemimpin KMM yang lain menubuhkan pula KRIS yang dirancang dengan sokongan pihak Jepun untuk menguruskan kemerdekaan Malaya sebagai sebahagian daripada Indonesia Raya. Rancangan mereka itu, sebagaimana yang telah disebutkan di atas, tidak dapat dilaksanakan oleh kerana pihak Jepun telah mengumumkan penyerahan diri mereka terlebih dahulu.

Pergerakan politik pertama yang wujud selepas kembalinya pemerintahan British ke Malaya ialah Partai Kebangsaan Melayu Malaya (PKMM) yang ditubuhkan di Ipoh pada 17 Oktober 1945. Daya utama menubuhkan PKMM ini datangnya daripada Mokhtaruddin Lasso dan Ahmad Boestamam yang pada masa itu sedang mengendalikan akhbar **Suara Rakyat**. Perjumpaan penubuhan PKMM itu memilih Mokhtaruddin Lasso sebagai Yang Di Pertua Agung dan Dr. Burhanuddin sebagai Naib Yang Di Pertua Agung walaupun Dr. Burhanuddin tidak menghadiri perjumpaan itu.⁶ Apabila Kongres Pertama PKMM diadakan pada 30hb. November hingga 3hb. Disember, 1945, perantikan-perantikan di atas telah disahkan, tetapi apabila Mokhtaruddin Lasso 'menghilang' beberapa hari selepas Kongres itu "Dr. Burhanuddin terpaksa mengambil alih pimpinan PKMM menggantikan Mokhtaruddin Lasso sebagai Yang Di Pertua Agung dan jawatan Dr. Burhanuddin sebagai Naib Yang Di Pertua Agung diserahkan kepada En. Ishak bin Haji Mohammad dengan persetujuan pucuk pimpinan" (Ahmad Boestamam 1972b:9).

Di bawah pimpinan Dr. Burhanuddin PKMM (bersama-sama badan-badan Melayu yang lain) telah menganjurkan penubuhan UMNO pada 11 Mei 1946 kerana menentang rancangan Malayan Union British, walaupun pada awalnya PKMM menyokong dasar 'kesatuan' Tanah Melayu itu (Ahmad Boestamam 1972:10). PKMM walau bagaimanapun keluar daripada UMNO pada bulan Julai 1946 kerana menentang sikap tolak ansur pemimpin-pemimpin UMNO terhadap British. Pada bulan Februari 1947 PKMM bersama-sama dengan Angkatan Pemuda Insaf (API), Angkatan Wanita Sedar (AWAS) dan badan-badan yang lain bergabung sebagai satu barisan politik Melayu bernama Pusat Tenaga Rakyat (PUTERA) untuk menentang UMNO dalam menentukan corak

struktur politik Malaya. Selepas itu PUTERA dan AMCJA bergabung pula dengan Dr. Burhanuddin sebagai Pengerusinya untuk memperkuatkan lagi penentangan mereka terhadap British dan UMNO. Semasa menjadi Yang Di Pertua Agung PKMM juga Dr. Burhanuddin berjaya mendapatkan kawan-kawannya di Maahad Il-Ihya Assyariff untuk menganjurkan "Persidangan Ekonomi Agama se Malaya" pada 22-24 Mac 1947. Persidangan ini telah mencetuskan penubuhan Pusat Perekonomian Melayu Se Malaya (PEPERMAS) dan Majlis Agama Tertinggi se Malaya (MATA).⁷

Kedudukan Dr. Burhanuddin sebagai Yang Di Pertua Agung PKMM walau bagaimanapun tidak kekal lama kerana golongan di dalam PKMM yang dipimpin oleh Ahmad Boestamam dan Ishak Hj. Mohammad sentiasa berusaha untuk menggulingkan beliau. Tetapi, seperti yang diakui oleh A. Boestamam sendiri, ketokohan Dr. Burhanuddin itu terlalu kuat hinggakannya mustahil bagi Ishak Hj. Mohammad, misalnya, untuk merebut jawatan Yang Di Pertua Agung daripada beliau (lihat A. Boestamam 1972b:31-6). Golongan Ishak-Boestamam hanya berjaya menjatuhkan Dr. Burhanuddin apabila beliau bersetuju menerima jawatan Penasihat Agung PKMM yang diwujudkan dalam Kongres PKMM pada bulan Disember 1947 di Singapura. Dengan ini maka jawatan Yang Di Pertua Agung PKMM menjadi kosong dan ini diisi oleh Ishak Hj. Mohammad. Mengikuti Ahmad Boestamam, tujuannya ingin menggulingkan Dr. Burhanuddin ialah kerana beliau terlalu "lurus dan jujur" sehingga merugikan PKMM (A. Boestamam 1972b:31-3). Tetapi mengikuti Funston, penggulingan Dr. Burhanuddin adalah manifestasi perebutan kuasa di antara "Sayap Islam" (di bawah pimpinan Dr. Burhanuddin) dan "Sayap Kiri" (di bawah pimpinan Boestamam dan Ishak) di dalam pucuk pimpinan PKMM (Funston 1973:108-9 dan 190).

Pada penghujung tahun 1947 itu juga Dr. Burhanuddin mengetuai perwakilan Malaya ke **Inter-Asian Relations Conference** di New Delhi. Persidangan ini sekali lagi membuka peluang bagi beliau berkenalan dan berbincang tentang gerakan-gerakan menentang penjajahan bersama-sama dengan pemimpin-pemimpin kemerdekaan negara-negara Asia yang lain. Tetapi di Malaya sendiri perubahan politik sedang pesat berjalan. Pada bulan Februari 1948 Perlembagaan Persekutuan Tanah Melayu dikuatkuasakan, dan ini ditentang secara bersenjata oleh Parti Komunis Malaya. Akibat dari itu Parti Komunis Malaya diharamkan dan pada Jun 1948 Undang-Undang Dharurat diisytiharkan. Dengan kuasa Undang-undang inilah pemerintah British telah mengharamkan PKMM dan menangkap pemimpin politik yang menentang mereka termasuklah pemimpin-pemimpin Hizbul Muslimin, iaitu satu badan politik Islam yang mana PKMM dan Dr. Burhanuddin terlibat di dalam penubuhannya pada 14 Mac 1948.⁸ Di dalam keadaan ini Dr. Burhanuddin berpindah ke Singapura di mana beliau ditangkap pada Disember 1950 kerana terlibat di dalam pergerakan orang-orang Islam di dalam kes Maria Hertogh.⁹ Beliau dibebaskan setahun kemudiannya.

Pada April 1955 beliau dijemput menghadiri Kongres Pemuda Melayu Se Malaya di Kuala Lumpur. Kongres ini yang juga dihadiri oleh Dato' Onn dan yang dipulau oleh UMNO telah melantik Dr. Burhanuddin

sebagai Pengerusi Jawatankuasa Pemandu (**Steering Committee**) dan memberikan mandat kepada beliau untuk mewakili mereka di Persidangan Afro-Asia di Bandung yang berlangsung tidak lama kemudiannya. Sekembalinya dari Bandung Dr. Burhanuddin melibatkan dirinya di dalam kempen pilihanraya kebangsaan pada Julai 1955 dalam mana beliau bercakap atas nama Barisan Kebangsaan Melayu yang ditubuhkan oleh Kongres Pemuda Melayu Se Malaya. Menurut Prof. Means, Dr. Burhanuddin di dalam syarahan-syarahan pilihannya ini mengkritik UMNO dan Parti Negara dan juga menyatakan keraguannya terhadap pilihanraya itu sendiri (Means 1976:154-5). Dr. Burhanuddin sendiri ada menyatakan bahawa pilihanraya tahun 1955 itu adalah "suatu pilihanraya yang tidak sesuai dengan kehendak rakyat dan palsu jika dibandingkan dengan tuntutan yang sebenarnya diperjuangkan oleh rakyat" (Burhanuddin 1955).

Selepas pilihanraya itu Dr. Burhanuddin nampaknya menumpukan tenaganya pula kepada merancang penubuhan sebuah parti politik baru iaitu Parti Rakyat Malaya. Beliau kemudiannya mendapatkan persetujuan Ahmad Boestamam (yang dibebaskan dari tahanan Dharurat pada bulan Julai 1955) untuk menjadi Ketua Umum parti itu apabila ianya dilancarkan pada 11 November, 1955.¹⁰

Pada bulan Disember 1956 Dr. Burhanuddin menjadi ahli PAS (Parti Islam Se Tanah Melayu). Kemudian, pada 25 Disember 1956, di dalam Mesyuarat Agung Tahunan PAS yang ke 5, beliau dilantik menjadi Yang Di Pertua Parti itu. Dan sebagai calon PASlah Dr. Burhanuddin memenangi kerusi Parlimen kawasan Besut, Trengganu, di dalam pilihanraya 1959. Beliau telah tidak bertanding bagi pilihanraya pada 1964 kerana Suruhanjaya Pilihanraya telah mengisytiharkan yang beliau tidak layak untuk bertanding kerana telah didenda sebanyak \$25,360 oleh sebuah mahkamah atas satu kesalahan teknikal di dalam sebuah syarikat perniagaan.¹¹

Seterusnya pada Januari 1965 beliau ditahan di bawah Akta Keselamatan Dalam Negeri (ISA) kerana dituduh terlibat di dalam satu plot untuk menentang Malaysia. Dr. Burhanuddin jatuh uzur semasa di dalam tahanan dan penyakitnya itu tidak juga bertambah baik apabila beliau dibebaskan pada Mac 1966. Pembebasan beliau itu adalah dengan syarat beliau tidak melibatkan diri dalam politik, dan syarat ini ditarik balik hanya pada 22 September 1969. Pada 25 Oktober 1969 Dr. Burhanuddin, yang masih lagi menjadi Yang Di Petua PAS, meninggal dunia kerana keuzuran.

(III)

Daripada perbincangan ringkas di atas dapatlah dilihat bahawa Dr. Burhanuddin telah melibatkan dirinya di dalam bidang politik tanah air dari tahun-tahun 1930an hinggalah ke akhir hayatnya pada tahun 1969, iaitu selama hampir 40 tahun. Badan-badan politik dalam negeri yang dianggotai (atau disokong) oleh beliau termasuklah KMM, KRIS, PKMM, MATA, Hizbul Muslimin, PUTERA-AMCJA, Barisan Kebangsaan Melayu, Parti Rakyat dan PAS. Sekali imbas, keanggotaan beliau di dalam

badan-badan politik yang berbeza ini boleh mengakibatkan tafsiran bahawa beliau adalah seorang ahli politik yang tidak berprinsip. Tetapi tafsiran yang sebaliknya akan muncul jika dapat ditunjukkan yang Dr. Burhanuddin berpegang kepada beberapa prinsip-prinsip tertentu dan yang badan-badan politik yang disebut itu dilihatnya sebagai berkemungkinan untuk menjayakan prinsip-prinsipnya itu. Perbincangan sekarang ini akan cuba menumpukan ke arah tafsiran yang kedua ini.

Daripada kegiatan, ucapan dan tulisan politik Dr. Burhanuddin nampaknya terdapat tiga ciri utama di dalam perjuangan dan pemikiran politiknya. Ciri-ciri tersebut ialah: (i) Merdeka, (ii) Kebangsaan Melayu, dan (iii) Islam. Ketiga-tiga ciri-ciri ini adalah berkaitan dan bertindan lapis di antara satu dengan yang lain. Perlu juga disebutkan awal-awal lagi bahawa adalah agak sukar untuk kita mendapati Dr. Burhanuddin menyuarakan ketiga-tiga ciri pemikiran beliau ini dalam satu ketika. Ciri-ciri utama pemikiran beliau ini juga tidak semestinya selalunya konsisten atau selaras, kadang kala pula agak susah untuk kita mengetahui yang mana satu daripada tiga ciri ini yang paling diutamakan oleh beliau.

Walau bagaimanapun Dr. Burhanuddin ada juga mencuba untuk menyelaraskan ketiga-ketiga ciri pemikiran beliau itu. Di dalam bukunya **Perjuangan Kita** beliau membayangkan bahawa pemikirannya berlandaskan kepada “kata yang masyhur” di dalam bahasa Arab yang bererti “kasihkan watan itu daripada iman” (Burhanuddin 1946:39). Beliau seterusnya menyebut:

Kita pandang dari segi falsafah dan kita susunkan dengan pemandangan yang dekat adalah begini:

- (1) Iman (nyawa)
- (2) Tubuh
- (3) Bangsa
- (4) Watan (tanah air)

“Susunan pemandangan” ini, mengikut beliau adalah “Empat serangkap dalam binaan watan”. Sebab yang diberikan oleh beliau adalah seperti berikut:

Iman berdiri di atas tubuh. Tubuh berdiri di atas bangsa dan bangsa berdiri di atas watan. Salah satu daripada yang empat ini tiada boleh bercerai tinggal dalam binaannya tetapi watan jadi pokok. Ada watan ialah dengan kuat bangsa. Kuat bangsa keluar dari tubuh diri yang sihat kuat dan perkasa seperti pekerja, pahlawan, perajurit dan lain-lain. Maka dalam jiwa pekerja pahlawan perajuritlah terletaknya iman.

Agak jelas nampaknya Dr. Burhanuddin menganggap iman, tubuh, bangsa dan watan itu sebagai perkara-perkara yang berkaitan rapat yang mana kekuatan iman akan menguatkan tubuh yang pula akan menguatkan bangsa yang seterusnya akan menguatkan watan. Dan proses sebaliknya juga akan berlaku, iaitu kekuatan watan akan menjamin kekuatan bangsa dan seterusnya kepada kekuatan iman. Mengikut Dr.

Burhanuddin, “Bebas dan merdeka bangsa dan watan baharulah betul merdeka agama yang dianut oleh seseorang itu” (Burhanuddin 1946:40).

Perjuangan dan pemikiran Dr. Burhanuddin jelas sekali menunjukkan bahawa ‘bebas dan merdeka bangsa dan watan’ adalah salah satu matlamat utama beliau. Di dalam tulisan beliau **Agama dan Politik**, Dr. Burhanuddin ada menyebut seperti berikut:

Kita sekarang masih terjajah. Politik kita jauh lagi dari mengatur negara (sebab negara) tak ada di tangan kita. Sudah merdeka dan berdaulat, barulah boleh mengatur negara dan barulah kita dapat mengatur sesuatu yang dinamakan negara Melayu. Jadi politik kita hari ini, mestilah kita kumpulkan dan kita atur serta susun untuk mencapai kebebasan dan kemerdekaan, supaya dapat nanti mendirikan negara yang teratur, berdaulat, aman dan makmur (Burhanuddin 1954b:27).

Perlu juga dinyatakan bahawa sikap yang mengutamakan kemerdekaan negara seperti yang terdapat pada Dr. Burhanuddin ini adalah sebenarnya sikap yang menyeluruh di kalangan pejuang-pejuang politik di negara-negara terjajah pada abad yang ke 20 ini. Bagi Malaysia, khususnya, sejarah permulaan dan perkembangan perjuangan kemerdekaan atau nasionalisme telah pun dicatitkan dalam kajian-kajian yang lain.¹² Apa yang mungkin membezakan Dr. Burhanuddin dengan pejuang-pejuang kemerdekaan yang lain ialah tentang penglibatan luas beliau di dalam bidang ini. Dengan ini dimaksudkan bahawa Dr. Burhanuddin bukan sahaja melibatkan diri beliau di dalam gerakan nasionalisme Melayu di Tanah Melayu sahaja seperti yang dilakukan oleh nasionalis-nasionalis Melayu yang lain tetapi juga terlibat di India dan Palestin dan juga di persidangan-persidangan antarabangsa yang menyentuh soal kemerdekaan dan anti-penjajahan. Oleh itu Dr. Burhanuddin lebih merupakan seorang tokoh nasionalis antarabangsa berbanding dengan nasionalis-nasionalis Melayu yang lain.

Apakah matlamat perjuangan anti-penjajahan Dr. Burhanuddin ini? Jawapannya mungkin terdapat di dalam **Pidato** beliau di Kongres Parti Rakyat 1955 di mana beliau menyatakan: “Kita menentang penjajahan tetapi tidak pula pro-komunis. Kita mahu balik hak keadilan Tanah Air Kita dan Kebangsaan kita yang berdaulat, sebagaimana kita belum dipengaruhi dan dijajah dahulu” (Burhanuddin 1955:3). Seterusnya beliau menambah, “Kita bangun kembali ialah kerana menegakkan semula kebebasan dan kemerdekaan Bangsa dan Tanah Air Nusantara kita supaya setarafuduknya dengan bangsa-bangsa di dunia sekarang ini”

‘Tanah Air Nusantara’ yang dimaksudkan oleh Dr. Burhanuddin itu ialah Kepulauan Melayu atau pun nama-namanya yang lain seperti Malaysia, Pulau-Pulau Rempah, Melayu Raya dan Indonesia Raya. Di Tanahair ini yang menurut beliau telah wujud semenjak tiga ribu tahun yang lalu tiga empayar yang terkemuka iaitu Sri Vijaya, Majapahit dan Melaka. “Ketiga-tiga empayar itu”, katanya, “berdiri sendiri dengan

mulia dan agung, bebas dan merdeka; berbaik-baik, bersahabat dan berperhubungan dengan kerajaan-kerajaan dan empayar yang berjiran dengannya seperti India dan Cina” (Burhanuddin 1946:5-6). Dan penduduk-penduduk empayar-empayar ini adalah orang-orang Melayu. Oleh itu perjuangan untuk orang-orang Melayu pada masa itu adalah sama dengan perjuangan untuk empayar atau negara mereka iaitu Sri Vijaya atau Majapahit atau Melaka.

Di sinilah sebenarnya terletak perhubungan di dalam pemikiran Dr. Burhanuddin di antara Kemerdekaan Tanah Melayu dan Kebangsaan Melayu. Pendiiriannya ini terdapat di dalam **Perjuangan Kita** di mana beliau menyebut:

Pada masa itu seluruh dunia tidak mempunyai politik pemerintahan seperti hari ini. Pada masa itu bolehlah dikata bangsa atau kebangsaan ialah mengikat sesuatu kerajaan. Orang-orang atau rakyat dihitng dengan takrif seperti rakyat Sri Maharaja Sri Vijaya, rakyat Majapahit, rakyat Melaka. Begitulah cara yang lebih jelas susunan Kesatuan sesuatu bangsa dan kebangsaan pada masa itu (Burhanuddin 1946:6).

Di dalam **Falsafah Kebangsaan Melayu** pula beliau menyebut:

“Kerajaan yang besar yang memperkenalkan Melayu hingga ke hari ini ialah dimulakan daripada kerajaan Empayar Sri Vijaya dan yang akhir ialah kerajaan Melaka” (Burhanuddin 1954a:39). “Sejarah kedua-dua kerajaan Melayu inilah”, tambah beliau, “yang menjadi asas bentuk contoh Nasional Raya atau Kebangsaan Melayu Raya bangsa kita” Menurut beliau lagi, bentuk kebangsaan Sri Vijaya dan Majapahit kemudiannya menjadi bentuk kebangsaan Indonesia manakala kebangsaan Melaka kemudiannya menjadi bentuk kebangsaan Melayu.

Kebangsaan Melayu pada pandangan beliau mestilah menjadi “jiwa dan asas negara Melayu”. Negara yang dikehendakki oleh Dr. Burhanuddin adalah seperti berikut:—

Kita hendak mendirikan negara kebangsaan Melayu di atas dasar kebangsaan, menurut keadilan dan kemanusiaan yang luas sama berhak dan adil, bukan sekali-kali kebangsaan yang sempit, jauh sejauh-jauhnya dari berbau perkauman dan perasaan yang kolot dan kuno (Burhanuddin 1954a:74).

Dr. Burhanuddin menekankan yang kebangsaan Melayu itu tidak sempit kerana, mengikutnya, kebangsaan ini bukan berasaskan kepada darah keturunan sebagai syarat perjuangan atau keanggotaannya. Oleh itu, “tiap-tiap seorang daripada apa puak atau bangsa pun yang telah putus atau memutuskan pertalian dan perhubungannya dengan kebangsaan asalnya, lalu menumpahkan taat setia dan memenuhi syarat dan kehendak kebangsaan Melayu maka seseorang itu jadilah berkebangsaan Melayu menurut istilah politik. Sebaliknya pula tidaklah dapat dimasukkan seorang baka Melayu kepada kebangsaan Melayu jika

seseorang itu telah memutuskan daripada kebangsaan Melayunya dengan pilihannya sendiri dengan cukup keterangan-keterangannya pula” (Burhanuddin 1954a:78-79). Takrif Kebangsaan Melayu yang diberikan oleh Dr. Burhanuddin ini sebenarnya amat longgar dan oleh itu sungguh sesuai dengan masyarakat berbilang kaum yang terdapat di negara ini, atau, di dalam istilah Dr. Burhanuddin, takrif Kebangsaan Melayu beliau ini memberikan peluang yang penuh kepada orang Cina dan India untuk meninggalkan kebangsaan-kebangsaan mereka dan menerima Kebangsaan Melayu.

Dalam menghubungkan Kebangsaan Melayu dengan sejarah pergerakan politik tanah air Dr. Burhanuddin menyatakan:

Kebangsaan Melayu ini telah lama tetapi tegas dalam bentuk riwayat sejarah kebangkitan kita, ialah dimulakan dari perjuangan KMM, kemudian PKMM, akhirnya pergabungan PUTERA-AMCJA dengan merangkakan Perlembagaan Rakyat di atas Sepuluh Dasar PUTERA (Burhanuddin 1955:2).

Sepuluh Dasar PUTERA yang disebutkan oleh Dr. Burhanuddin di atas sebenarnya merujuk kepada enam prinsip yang dipegang oleh AMCJA dan empat prinsip lagi yang disarankan oleh PUTERA sebagai asas perjuangan apabila kedua-dua badan itu bercantum menjadi PUTERA-AMCJA pada tahun 1947 untuk menentang rancangan ‘Persekutuan’ yang dikehendaki oleh pihak British. Enam prinsip AMCJA itu ialah:

- i) Malaya bersatu, termasuk Singapura,
- ii) Satu dewan perundangan pusat bagi seluruh Malaya dengan keseluruhan ahlinya dipilih oleh orang ramai,
- iii) Hak-hak politik yang sama bagi semua orang yang menganggap Malaya sebagai tanahairnya dan sebagai tumpuan taat setianya,
- iv) Sultan-sultan Melayu haruslah mengambil tempatnya sebagai raja-raja berperlembagaan yang berdaulat penuh menerima nasihat-nasihat rakyat melalui institusi-institusi yang demokratik bukan ‘penasihat-penasihat’ Inggeris,
- v) Perkara-perkara yang berhubung dengan agama Islam dan adat istiadat Melayu haruslah diletakkan di bawah penguasaan orang-orang Melayu semata-mata, dan
- vi) Perhatian khas haruslah diberikan kepada kemajuan orang-orang Melayu.

Manakala empat prinsip lagi yang disarankan oleh PUTERA ialah:

- vii) Bahasa Melayu haruslah menjadi bahasa kebangsaan dan bahasa rasmi yang tunggal bagi Malaya,
- viii) Pertahanan dan hal ehwal luar negeri haruslah menjadi tanggungjawab bersama Kerajaan Malaya dan Kerajaan Inggeris,
- ix) Kerakyatan Malaya haruslah dinamakan **Melayu**, dan
- x) Merah dan Putih haruslah dimasukkan sebagai latar bendera Kebangsaan Malaya. ¹³

Fahaman Kebangsaan Melayu yang dibawa oleh Dr. Burhanuddin boleh dipecahkan kepada dua ciri: Ciri yang pertama ialah yang berkenaan dengan soal-soal identiti atau yang bersifat simbolik tentang Kebangsaan Melayu; manakala ciri yang kedua pula ialah yang menyentuh perkara-perkara yang lebih konkrit (seperti soal pembahagian kuasa politik dan soal kedudukan ekonomi). Jika dilihat pada Sepuluh Prinsip di atas kesemua enam prinsip dari AMCJA merupakan prinsip-prinsip yang 'konkrit' manakala daripada empat prinsip PUTERA, hanya satu, iaitu yang ke lapan yang boleh disifatkan sebagai 'konkrit'. Ini, walau bagaimanapun, tidaklah bererti bahawa pemikiran PUTERA (yang mana Dr. Burhanuddin adalah salah seorang pemimpinya) adalah berkisar di sekitar soal-soal simbolik sahaja. Sebaliknya kesemua sepuluh prinsip itu tadi mestilah dilihat sebagai diterima secara keseluruhan oleh PUTERA, lebih-lebih lagi jika disedari bahawa Dr. Burhanuddin ialah Pengerusi PUTERA-AMCJA itu sendiri.

Agama Islam adalah ciri utama yang ketiga yang diperjuangkan oleh Dr. Burhanuddin. Islam adalah juga matlamat penting di dalam perjuangan PKMM tetapi PKMM "tidak menyebut agama kerana dalam erti kebangsaan, kita memang berukun kepada ketuhanan yang maha esa" (Burhanuddin 1946:51). Daripada tulisan-tulisan Dr. Burhanuddin didapati bahawa beliau sentiasa mencuba menyelaraskan fahamannya tentang kebangsaan dengan kehendak-kehendak Islam. Di dalam **Falsafah Kebangsaan Melayu**, misalnya, beliau menyebut begini:

Islam memandang kebangsaan itu sebagai suatu alat-bukan tujuan. Kebangsaan hendaklah mengambil tempat yang sederhana dan bulat sebagai suatu lambang yang boleh menarik dan menyatukan suatu bahagian tenaga untuk mencapai cita-cita mulia yang besar dan abadi, sebagaimana Islam memandang dunia bukan tujuan tetapi hanya satu alat atau tunggangan yang menyampaikan ke akhirat (Burhanuddin 1954a:44).

Dr. Burhanuddin mempertahankan faham kebangsaannya dengan menggunakan ayat-ayat Qur'an, Hadis dan kisah-kisah dari sejarah Islam. Salah satu ayat Qur'an yang dirujuk oleh beliau ialah ayat 13 dari Surah **al-Hujurat** yang beliau terjemahkan seperti berikut: "Kami jadikan kamu berbangsa-bangsa dan berpuak-puak ialah supaya kamu berkenalan-kenalan (di antara satu bangsa dengan satu bangsa) sesungguhnya yang lebih mulia di antara kamu itu ialah yang lebih takwanya". Ini ditafsirkan oleh beliau sebagai berikut: "Apakah ertinya perkenalan jika tidak terlebih dahulu terdiri kekuatan dan kelayakan gabak, kaum dan bangsa yang hari ini terkenal dengan kebangsaan itu dengan suatu kebangsaan yang lain (di Majlis Bangsa-Bangsa Bersatu atau UNO)" (Burhanuddin 1954a:50).

Dr. Burhanuddin juga ada mengulas tentang hadis-hadis Nabi yang bermaksud: "Tidak ada **asabiyyah** dalam Islam", dan "Bukanlah daripada kami orang yang menyeru ke arah **asabiyyah** itu". Mengikuti Dr.

Burhanuddin makna 'asabiyyah' di sini bukanlah 'kebangsaan' tetapi ialah perkataan yang berasal dari 'ta' sub' yang bererti 'fanatik' iaitu "perasaan yang membuta tuli dan degil, atau boleh disebut dengan faham kebangsaan sempit, atau faham berdaerah-daerah....." Jadi, sambung beliau, "lebih tepatlah pengertian 'asabiyyah' itu dengan rasa kebangsaan yang sempit, rasa perkauman - bukanlah rasa dan faham kebangsaan yang luas yang berdasarkan kepada tanahair dan kewatanan..." (Burhanuddin 1954a:54).

Dr. Burhanuddin juga menegaskan bahawa: "Agama Islam diturunkan buat menyusun hidup manusia, mengatur perhubungan manusia dengan Allah, menyempurnakan perhubungan manusia dengan manusia". Tetapi agama Islam ini hanya dapat dilaksanakan sepenuhnya setelah negara merdeka, sepertimana yang disebutkan oleh beliau: "Dan bagaimanakah kita akan mengembalikan agama kita, hingga agama dapat berjalan menurut yang dikehendakki Allah, jika kita belum bebas merdeka dan berdaulat? Tentu tidak boleh, melainkan sudah bebas merdeka dan berdaulat" (Burhanuddin 1954b:31). Mungkin oleh sebab mementingkan kemerdekaan inilah maka tuntutan Dr. Burhanuddin tentang Islam sebelum Tanah Melayu merdeka agak kurang kuat berbanding dengan selepas merdeka. Dalam Sepuluh Prinsip Rakyat, misalnya, prinsip tentang Islam berbunyi begini: "Perkara-perkara yang berhubung dengan agama Islam dan adat istiadat Melayu haruslah diletakkan di bawah penguasaan orang-orang Melayu semata-mata". Tetapi pada tahun 1957, beliau menyarankan supaya "Islam menjadi agama resmi dalam ertikata yang betul pada ajaran-ajaran al-Qur'an dan Sunnah nubuwwah".¹⁴ Pada tahun 1964 pula beliau menyatakan pendirian PAS seperti berikut:

Dalam pergolakan politik di tanah air kita ini, PAS muncul dengan cita-cita kenegaraan Islam, cita-cita ini wujud dan diperjuangkan berdasarkan keyakinan hidup beragama dalam kalangan pendukung PAS. Dinyalakan oleh sinar sejarah Nabi dan sahabatnya yang telah berjaya membentuk negara dan pemerintahan yang bercorak dan berhukumkan Islam dan pentadbirannya.¹⁵

Daripada perbincangan di atas kita dapat disimpulkan secara ringkas pemikiran Dr. Burhanuddin itu begini: Bangsa Melayu adalah penghuni kawasan Kepulauan Melayu ini semenjak beribu-ribu tahun dahulu lagi. Oleh itu, memandangkan yang kawasan ini telah dijajah, maka penjajahan ini mestilah ditentang supaya kemerdekaan dipulihkan kepada bangsa dan masyarakat Melayu ini, dan inilah perjuangan Kebangsaan Melayu. Tetapi Kebangsaan Melayu ini tidaklah terhad kepada orang-orang yang berdarah keturunan Melayu (atau etnik Melayu) sahaja. Sebaliknya Kebangsaan Melayu ini boleh dibuka kepada orang-orang yang bukan berketurunan Melayu asalkan mereka ini sanggup meninggalkan kebudayaan mereka dan menerima serta mengamalkan Kebudayaan Melayu. Perjuangan kemerdekaan dan konsep Kebangsaan Melayu ini pula adalah selaras dengan Islam sebab

pelaksanaan ajaran-ajaran Islam sepenuhnya hanya dapat berjalan apabila negara sudah merdeka (oleh itu Islam memperjuangkan kemerdekaan) dan Islam menghendaki golongan-golongan umatnya supaya kuat (oleh itu menerima konsep Kebudayaan Melayu).

IV

Apa yang perlu dibincangkan secara ringkas sekarang ialah tentang sumber-sumber pemikiran Dr. Burhanuddin. Riwayat hidup Dr. Burhanuddin menunjukkan bahawa pendidikan Islam dan pengalaman tentang perjuangan menentang penjajahan di luar negeri merupakan sumber-sumber utama pemikiran politik beliau. Pendidikan Islam beliau di Padang Panjang, Sumatra, dan di al-Mashor, Kepala Batas adalah di dalam suasana pemikiran Islam yang biasa disebut sebagai Kaum Muda. Walaupun beberapa pendirian mereka di dalam soal-soal **fiqh** seringkali dipersoalkan, sumbangan golongan Kaum Muda dan gerakan Islah (atau Reformis) yang mereka anggotai itu terhadap menyalakan semangat anti-penjajah dan pro-merdeka tidak dinafikan. Satu bukti yang jelas tentang penglibatan Dr. Burhanuddin di dalam kegiatan Kaum Muda ialah apabila beliau menyertai suatu majlis 'debat' dengan Kaum Tua tentang soal 'jilatan anjing' di Kota Bharu, Kelantan, pada tahun 1937. Satu bukti lagi ialah tulisannya di dalam **Perjuangan Kita** di mana beliau menyebut: "Aliran jiwa Kaum Muda menuju kemajuan dan tamaddun secara kehendak zaman yang mengandungi apa-apa yang dituntut oleh bangsa dan watan". Tetapi ada juga tanda-tanda yang beliau tidak pula menolak pegangan-pegangan dan amalan Islam yang biasa dianggap di luar daripada penerimaan Kaum Muda. Dr. Burhanuddin, misalnya dikatakan mengamalkan ajaran-ajaran Tasauf hasil daripada pengaruh bapanya dan pengaruh pendidikannya di India (lihat Funston 1973:187-8).

Satu lagi sumber pemikiran politik Dr. Burhanuddin ialah daripada pengalaman-pengalamannya di luar negeri khususnya di India, Indonesia dan Palestin. Pengaruh daripada India dan Indonesia dapat dilihat daripada petikan berikut daripada **Falsafah Kebangsaan Melayu**:

Maka wujud kebangsaan Melayu kita ini, tidaklah sumbang atau ganjil, malah tepat dan betul seperti juga pendirian Ghandi, penganjur besar India dengan kebangsaan Indianya pun ada berkata: "Saya seorang nasionalis tetapi nasionalisme saya ialah kemanusiaan' (Burhanuddin 1954a:91).

Oleh kerana ungkapan Ghandi itu juga digunakan oleh Sukarno, jadi ada kemungkinan juga yang Dr. Burhanuddin memetikinya daripada Sukarno dan tidak terus daripada Ghandi. Kemungkinan ini lebih munasabah jika kita lihat pula bahawa di dalam tulisannya **Falsafah Kebangsaan Melayu** itu ada terdapat satu lagi petikan terus daripada ucapan Sukarno. Ini berlaku apabila Dr. Burhanuddin sedang membicarakan tentang 'nation' dan kebangsaan. Untuk tujuan ini beliau memetik takrif-takrif yang diberikan oleh Renan dan Ottor Bauer.

Sebenarnya takrif-takrif Renan dan Otto Bauer ini adalah diambil daripada ucapan Sukarno tentang Panca Sila di Indonesia pada 1 Jun 1945.¹⁶

Tetapi segala pengaruh dari India dan Indonesia ini nampaknya berkesan terhadap Dr. Burhanuddin hanya di masa menentang penjajah. Sebab setelah kemerdekaan telah tidak menjadi pokok perjuangan lagi, beliau didapati kembali kepada falsafah Islam dan 'kebangsaan Melayu' sebagai asas perjuangan beliau, sebagaimana yang diucapkan oleh beliau pada tahun 1957 di Mesyuarat Agung PAS.

... Adapun sikap kita terhadap komunis kita telah menerangkan berkali-kali pendirian kita Islam dan pendirian PAS dalam menghadapi komunis tetapi masih ada kedengaran dan kelihatan dalam tulisan-tulisan membabitkan saya dan Persatuan Islam (PAS) ini berbau komunis, dan yang anehnya pula ada yang membabitkan saya dan Persatuan Islam ini berbau penjajah, dua tuduhan yang timbul dari nafsu buta, palsu dan jahil.

Sesungguhnya saya dan bagi pihak Persatuan Islam tidaklah berbau komunis dan penjajah, saya dan PAS adalah berisī, bersifat, berbau 'kebangsaan Melayu' dengan 'cita-cita Islam'

Saya dan Persatuan Islam adalah cukup mengetahui dan sedar berpegang teguh pada kebangsaan Melayu, dengan faham kebangsaan dan pendirian yang luas bagaimana yang diperjuangkan oleh hasrat cita-cita kebangsaan Melayu yang telah banyak kali saya terangkan di dalam beberapa ucapan, makalah, dan buku-buku karangan saya, dan menyesuaikan Kebangsaan Melayu itu dengan kehendak ayat 'ummātan wasatan', pada masa dunia menempuh perbalahan, pertelingkahan dan peperangan sebagaimana yang telah berjalan amalannya dan contohnya dari semenjak Rasulullah kemerdekaan bangsa dan nusa sepenuhnya belum lagi bererti tercapainya cita-cita PAS dan belum lah dihitung telah merdeka dengan sepenuhnya, melainkan setelah berjalan hukum-hukum Islam pada orang seorang, masyarakat dan negara baharulah tercapai kemerdekaan yang dicita-cita oleh PAS

Dalam Malaya yang masih terjajah atau dalam masa peralihan ini telah ketara golongan nasionalis yang berbagai-bagai corak, di antara yang terbesar ialah nasionalis yang bulat iaitu Kebangsaan Melayu sebagaimana yang selalu saya terangkan dari dahulu hingga sekarang ini, (2) nasionalis pro-kanan,

- (3) nasionalis pro-kiri, (4) nasionalis kanan,
- (5) nasionalis kiri. Kanan yang menyebelah penjajahan dan kiri menyebelah sosialisme atau komunisme.

Nasionalis bulat itu sifatnya dari dahulu lagi berjiwa progresif itulah yang sesuai dengan dasar perjuangan PAS yang ditunjukkan oleh ayat '**ummatan wasatan**' dan '**khairun ummatin ukhrijat linnas**' sebagaimana yang dirakamkan dalam anggaran dasar Persatuan Islam.

(V)

Perbincangan tentang riwayat hidup, perjuangan dan pemikiran Dr. Burhanuddin di atas menunjukkan beberapa unsur yang unik di dalam sejarah politik Melayu di negara ini. Pertamanya, penglibatan Dr. Burhanuddin di dalam politik tanahair menjangkau sebahagian besar perkembangan politik itu. Beliau menganggotai badan politik Melayu yang terawal iaitu Kesatuan Melayu Muda dalam tahun-tahun 1930an dan akhirnya memimpin sebuah parti politik yang masih wujud hari ini, iaitu PAS. Penglibatan yang sebegini luas, lama dan berterusan tidak terdapat di kalangan ahli-ahli politik Melayu yang lain.

Keduanya, tema-tema perjuangan dan pemikiran politik Dr. Burhanuddin, iaitu kemerdekaan, kebangsaan Melayu dan Islam adalah sebenarnya rangkuman tema-tema utama perjuangan politik bangsa Melayu itu sendiri. Tetapi walaupun beliau dapat dikatakan sebagai menyuarakan matlamat tulen politik bangsa Melayu, sifat tidak berkomprominya di dalam memperjuangkan satu-satu tema ini telah mengakibatkan beliau menjadi seorang ahli politik yang, dari satu segi, kurang berjaya. Di dalam menuntut kemerdekaan, misalnya, beliau menentang penjajah British habis-habisan; manakala pemimpin-pemimpin UMNO memilih satu strategi bertolak-ansur dengan pihak British. Di dalam memperjuangkan Islam pula beliau dan PAS menyarankan pelaksanaan sepenuhnya dasar-dasar dan hukum-hukum Islam di negara ini; manakala pemimpin-pemimpin parti-parti politik Melayu yang lain memilih dasar terhadap agama yang lebih popular di kalangan pengundi-pengundi yang berbilang bangsa dan agama.

Satu lagi keistimewaan Dr. Burhanuddin ialah penerimaannya di kalangan ahli-ahli politik bukan-Melayu walaupun beliau sering dianggap sebagai juara untuk bangsa Melayu dan Islam sahaja. Penerimaan beliau oleh kalangan bukan-Melayu terlihat pada perlantikannya sebagai pengerusi gabungan PUTERA-AMCJA apabila badan ini diwujudkan pada tahun 1947. Ciri-ciri perjuangan Dr. Burhanuddin yang disebutkan ini, di samping peranannya sebagai pemimpin PAS dan ahli Parlimen selepas merdeka, sesungguhnya menempatkan beliau sebagai salah seorang tokoh pejuang dan pemikir politik yang terkemuka di negara ini.

CATATANKAKI

1. Tarikh kelahiran ini dipetik dari Abdullah Hussain 1969. Walau bagaimanapun, Saliha Hj. Hassan telah memberikan tarikh kelahiran Dr. Burhanuddin sebagai November 1911 (Saliha 1972:7). Lihat juga Funston 1973:187-192.
2. Minat dan ketokohan Dr. Burhanuddin di dalam bidang homeopathy ini ada dibincangkan oleh Rashidah Ismail 1969.
3. Saliha juga ada menyebut bahawa Dr. Burhanuddin kemudiannya dibebaskan dengan jaminan sebanyak \$1,000.
4. Apabila Singapura jatuh ke tangan Jepun pada 15 Februari 1942, anggota-anggota KMM itu dibebaskan.
5. Untuk perbincangan tentang perhubungan di antara Dr. Burhanuddin dan Maahad ini sila lihat Nabir 1976:87-91.
6. Detik-detik di sekitar penubuhan PKMM ini diterangkan dengan baik oleh A. Boestamam 1972b:23-30.
7. Untuk perbincangan tentang penubuhan dan kegiatan-kegiatan PEPERMAS dan MATA, lihat Nabir 1976:109-147.
8. Untuk perbincangan tentang Hizbul Muslimin, lihat Nabir 1976:159-174.
9. Maria Hertogh ialah seorang anak Belanda beragama Kristian yang menjadi anak angkat kepada seorang wanita Islam di Singapura pada tahun 1942. Maria (yang mana Islamnya ialah Natrah atau Nadra) kemudian berkahwin dengan seorang Islam bernama Mansoor. Tetapi pada 1950 ibu bapa Nadra meminta Mahkamah di Singapura mengembalikan hak ke atas Nadra kepada mereka. Setelah satu proses kehakiman yang agak rumit mahkamah menyetujui tuntutan ibu bapa Nadra itu. Keputusan Mahkamah ini ditentang oleh Jawatankuasa Bertindak Nadra (yang dianggotai oleh Dr. Burhanuddin) dan ini juga menimbulkan rusuhan oleh orang-orang Islam di Singapura. Untuk satu perbincangan tentang peristiwa ini lihat R.S. Jesudason 1969.
10. Peranan Dr. Burhanuddin di dalam perancangan dan penubuhan Parti Rakyat ini dibincangkan dalam A. Boestamam 1972a: 45-53.
11. K.J. Ratnam dan R.S. Milne 1967:17 dan Saliha 1972:50 membayangkan bahawa ini adalah satu taktik politik Kerajaan Perikatan!
12. Kajian-kajian ini boleh didapati misalnya dalam Radin Soenarno 1960 dan Roff 1967.
13. Untuk perbincangan tentang Sepuluh Prinsip Rakyat ini sila lihat A. Boestamam 1972b:121-131.
14. Lihat ucapannya di Mesyuarat Agung PAS yang Ke 6 pada 24 Ogos 1957.
15. Lihat ucapannya di Mesyuarat Agung PAS yang Ke 12 pada bulan Ogos 1964.
16. Untuk ucapan Sukarno ini lihat, Herbert Feith dan Lance Castles (eds.) 1970:41-9.

RUJUKAN

- Abdullah Hussain 1969 "Burhanuddin al-Helmy, Pelopor Semangat Kebangsaan Melayu", *Dewan Masyarakat*, Nov. 1969.
- Ahmad Boestamam 1972a *Dr. Burhanuddin: Putera Setia Melayu Raya*, Kuala Lumpur: Pustaka Kejora.
- Ahmad Boestamam 1972b *Merintis Jalan ke Puncak*, Kuala Lumpur: Pustaka Kejora.
- Burhanuddin al-Helmy 1946, Singapura: Parti Kebangsaan Melayu Malaya.
- Burhanuddin al-Helmy 1954a *Falsafah Kebangsaan Melayu*, Bukit Mertajam: Pustaka Semenanjung
- Burhanuddin al-Helmy 1954b *Agama dan Politik*, Singapura: Buana.

- Burhanuddin al-Helmy *Pidato Sambutan Dr. Burhanuddin Al-Helmy Kepada Kongres Parti Rakyat 24.12.55*, Singapura: Partai Rakyat.
1955
- Feith, H. dan Castles, L. *Indonesian Political Thinking, 1945-1965*, Ithaca: Cornell University Press.
1970
- Funston, J. "Malay Politics in Malaysia, 1945-1969," Tesis M.A., Monash University.
1973
- Jesudason, R.S. "Causes and Significance of the Hertogh Riots," Tesis B.A., Jabatan Sejarah, Universiti Malaya.
1969
- Means, G.P. *Malaysian Politics*, 2nd. Edition, London: University of London Press.
1976
- Nabir Abdullah *Il-Ihya Assyariff Gunung Semanggol, 1934-1959*, Kuala Lumpur: Jabatan Sejarah, Universiti Kebangsaan Malaysia.
1976
- Radin Soenarno "Malay Nationalism, 1896-1941", *Journal of Southeast Asia History*, I (1).
1960
- Rashidah Ismail "Dr. Burhanuddin al-Helmy, Anak Melayu Pertama mempelajari Homeopathy", *Dewan Masyarakat*, Dis. 1969.
1969
- Ratnam, K.J., dan Milne, R.S. *The Malayan Parliamentary Election of 1964*, Singapore: University of Malaya Press.
1967
- Roff, W.R. *Nasionalisme Melayu* (Terjemahan), Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
1967
- Saliha Hj. Hassan "Dr. Burhanuddin Al-Helmy, A. Political Biography," Tesis B.A., Jabatan Sejarah, Universiti Malaya.
1972